

УДК347.73+330.322-027.63:355.01(477+470)»20»
DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.50>

ЗАХИСТ ПРАВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕТОРІВ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Пацкан В.В.,

доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0002-9219-5380

Пацкан В.В. Захист прав іноземних інвесторів під час дії воєнного стану в Україні.

Стаття присвячена дослідженню захисту прав іноземних інвесторів під час дії воєнного стану в Україні. Автор акцентує увагу на тому, що дана тема є актуальною на даний час у зв'язку з тим, що необхідною стане відбудова України. Війна спричинила відтік іноземних інвестицій з нашої держави. Окрім цього корупція, тиск влади, несправедливе судочинство є причинами залишення іноземними інвесторами України. Кожен інвестор хоче працювати у державі, де панує закон та справедливість, тому Україна, яка прагне членства у Європейському Союзі, повинна створити саме таку державу. Тому першочерговим завданням для неї є створення іноземному інвестору сприятливого бізнес-клімату для здійснення діяльності.

Чинне українське законодавство гарантує компенсацію і відшкодування збитків іноземному інвестору, надаються також гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності; визначено державні гарантії захисту іноземних інвестицій. У відповідності до Закону України «Про державну підтримку інвестиційного проекту зі значними інвестиціями в Україні» держава надає підтримку великим інвестиційним проектам. У зв'язку з введенням воєнного стану в Україні у 2024 році набув чинності Закон України щодо страхування інвестицій від воєнних ризиків. Кабінетом Міністрів України створено кредитне агентство, яке здійснює страхування інвестицій. Хоча війна зробила Україну непривабливою для іноземного інвестора, проте влада вживає усі можливі заходи щодо покращення інвестиційного клімату в державі.

Автор звертає увагу на необхідність вивчення та переймання досвіду успішних в цьому плані держав. Для прикладу, Австралія пропонує доволі хороші умови іноземним інвесторам – послідовне економічне зростання, висококваліфікована робоча сила, стратегічне розташування, ефективне управління та судова система, хороша інфраструктура. Мексика так само є привабливою для іноземного інвестора, створе-

но бізнес-центр «Investin Mexico» для сприяння інвесторам.

Війна – каталізатор позитивних змін в державі, а після її закінчення важливим завданням є відбудова України, тому зусилля усіх гілок влади мають бути спрямовані на подолання усіх перешкод для ефективної роботи іноземного інвестора в нашій державі.

Ключові слова: іноземні інвестиції, війна, суд, інвестор, держава, влада, Європейський Союз, проект, уряд.

Patskan V.V. Protection of the rights of foreign investors during the state of war in Ukraine.

The article is devoted to the study of the protection of the rights of foreign investors during the state of war in Ukraine. The author focuses on the fact that this topic is currently relevant due to the fact that the reconstruction of Ukraine will become necessary. The war caused the outflow of foreign investments from our country. In addition, corruption, pressure from the authorities, and unfair justice are the reasons why foreign investors leave Ukraine. Every investor aspires to work in a state where law and justice reign, so Ukraine, which aspires to membership in the European Union, should create just such a state. Therefore, its primary task is to create a favorable business climate for foreign investors to carry out their activities.

Current Ukrainian legislation guarantees compensation and indemnification of losses to a foreign investor, guarantees are also provided in case of termination of investment activity; state guarantees for the protection of foreign investments are defined. In accordance with the Law of Ukraine «On State Support of Investment Projects with Significant Investments in Ukraine», the state provides support to large investment projects. In connection with the introduction of the state of war in Ukraine in 2024, the Law of Ukraine on the insurance of investments against war risks entered into force. The Cabinet of Ministers of Ukraine established a credit agency that provides

investment insurance. Although the war made Ukraine unattractive to foreign investors, the authorities are taking all possible measures to improve the country's investment climate.

The author draws attention to the need to study and transpose the experience of successful countries in this regard. For example, Australia offers quite good conditions to foreign investors – consistent economic growth, highly qualified labor force, strategic location, efficient administration and judicial system, and good infrastructure. Mexico is also attractive to foreign investors, the «Invest in Mexico» business center has been created to assist investors.

The war is an accelerant for positive changes in the state, and after its end, the reconstruction of Ukraine is an important task, therefore the efforts of all branches of government should be directed at overcoming all obstacles to the effective work of foreign investors in our state.

Key words: foreign investment, war, court, investor, state, power, European Union, project, government.

Постановка проблеми. Війна в Україні стала викликом, спричинила економічну кризу, відтік іноземних інвестицій, еміграцію громадян переважно до держав-членів Європейського Союзу (далі – ЄС) та до США. Тому, окрім війни, дефіциту державного бюджету великою проблемою є відбудова України, а це можливе лише шляхом залучення коштів іноземних інвесторів. Для цього необхідним завданням з боку держави є створення таких умов для іноземного інвестора, щоб він мав бажання працювати в нашій державі, почувався захищеним і законом, і судом. Україна – майбутній член ЄС і має складні завдання – це перемога у війні з російською федерацією, створення системи ефективних справедливих судів, економічне зростання та відбудова зруйнованих територій.

Дослідження питання захисту прав іноземних інвесторів в умовах війни в Україні є актуальною темою сьогодення, оскільки економічна ситуація в державі є складною. Тому наразі треба збільшувати інвестиційні надходження, але для цього потрібний належний захист та створення сприятливих умов для роботи іноземних інвесторів. Необхідним є виявлення проблемних питань, вивчення міжнародного досвіду та надання відповідних пропозицій щодо покращення ситуації.

Стан опрацювання цієї проблематики. Захист прав іноземних інвесторів у своїх працях досліджували такі вчені як О.М. Вінник, Є.В. Ковальова, Д.М. Притика, І.Л. Райнін, В.М. Стойка, О.Я. Шаліло, Н.В. Шелевер тощо. Проте доцільним є дослідження проблем, які виникають у роботі іноземних інвесторів саме в умовах воєнного стану в Україні.

Мета статті полягає у дослідженні становища іноземних інвесторів під час дії воєнного стану в Україні, виявленні проблемних питань та наданні відповідних рекомендацій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, необхідно з'ясувати, а що власне слід розуміти під поняттям «інвестиції». Так, у відповідності до ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються у об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Під такими цінностями слід розуміти кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів); рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; інші цінності [1].

У відповідності до Закону України «Про режим іноземного інвестування» іноземні інвестиції є цінностями, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [2].

Вищезазначений Закон гарантує компенсацію і відшкодування збитків іноземним інвесторам, в тому числі упущену вигоду і моральну шкоду, що завдана їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями, відповідно до законодавства України [2].

Закон надає гарантії іноземному інвестору і у разі припинення інвестиційної діяльності. У відповідності до ст. 11 Закону України «Про режим іноземного інвестування» у разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестування в сумі фактичного внеску (з урахуванням можливого зменшення статутного капіталу) без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законо-

давством або міжнародними договорами України, або спеціальним інвестиційним договором, укладеним у порядку, передбаченому Законом України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями» [2].

У відповідності до Розділу II Закону України «Про режим іноземного інвестування» визначено державні гарантії захисту іноземних інвестицій, зокрема:

- гарантії у разі зміни законодавства (ст. 8);
- гарантії щодо примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб (ст. 9);
- компенсацію і відшкодування збитків іноземним інвесторам (ст. 10);
- гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності (ст. 11);
- гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій (ст. 12) [2].

З метою створення сприятливих умов для роботи іноземних інвесторів Верховною Радою України прийнято Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями в Україні». У відповідності до ч. 2 ст. 4 Закону загальний обсяг державної підтримки для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями встановлюється у спеціальному інвестиційному договорі та не повинен перевищувати 30 відсотків планового обсягу значних інвестицій за інвестиційним проектом із значними інвестиціями. Інвестиційний проект із значними інвестиціями, для реалізації якого може надаватися державна підтримка повинен відповідати вимогам. Так, розмір значних інвестицій в об'єкти інвестування для реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями повинен перевищувати суму, еквівалентну 12 мільйонам євро, а строк реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями має не перевищувати п'ять років. Однією із вимог є створення впродовж строку реалізації інвестиційного проекту із значними інвестиціями нових робочих місць[3].

Позитивним моментом є і те, що у 2024 році набув чинності Закон України щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків. Кабміном створено Експортно-кредитне агентство (далі – ЕКА), що на добровільних та комерційних засадах здійснює страхування, перестраховування, надає гарантії за договорами, які забезпечують розвиток експорту. У відповідності до п. 4 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» ЕКА здійснює страхування та перестраховування прямих інвестицій з України, а також страхування та перестраховування прямих інвестицій в Україну від воєнних та/або політичних ризиків.

Слід зазначити, що умовою такого страхування є спрямування таких інвестицій на створення інфраструктури, необхідної для розвитку експорту товарів (робіт, послуг) українського походження [4].

За інформацією голови групи компаній «Індустріальні парки України» В. Кирилка в Україні знизилася інвестиції в індустріальні парки. Функціонують 15 таких парків без жодного іноземного інвестора і причинами є корупція, війна, недосконале законодавство щодо захисту іноземних інвестицій та порушення логістичних ланцюжків.

Такі держави як Австрія, Туреччина, Корея зацікавлені у відбудові України, бо після закінчення війни це буде вигідно для них. Наразі є уже перший проект застрахований від воєнних ризиків за допомогою Міжнародного агентства з гарантування інвестицій Світового банку (MIGA) на суму 9,2 млн. американських доларів. Це є M10 Lviv Industrial Park. Вигодою вкладення коштів в індустріальні парки є те, що вони стабільні і ті підприємства, які вкладають у них кошти, залишаються на довгі роки[5].

На думку Н.В. Шелевер, іноземні інвестиції сприяють покращенню фінансової ситуації в державі, проте кожен інвестор хоче мати певні гарантії здійснення своєї діяльності. Однією із таких гарантій є право на справедливий суд. В Україні іноземці мають такі ж самі права, що і громадяни України, проте проблемою є корумпованість судів та тиск влади на іноземних інвесторів. В Україні спостерігаються часті випадки порушення прав іноземних інвесторів податковими, митними органами, а судовий захист здебільшого є неефективним, тому зростає кількість звернень до міжнародних судів [6, с. 93].

Варто зауважити, що російсько-українська війна дійсно зробила нашу державу потенційно непривабливою для іноземних інвесторів, проте слід зазначити, що чинна влада вживає всіх заходів для того, щоб створити сприятливий інвестиційний клімат в Україні. Так, для прикладу, у відповідності до Рішення Конституційного Суду України № 8-р (II)/2024 від 18 липня 2024 року не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану право на свободу та особисту недоторканність, право на судовий захист, презумпція невинуватості і право на захист. Це означає, що хоча обмеження зазначених людських прав не може бути зумовлене потребами, пов'язаними з воєнним станом, однак державне втручання у їх захисну сферу є можливим за умови виправданості (домірності) обраних законодавцем засобів, які зберігають повагу до сутності людських прав та не суперечать приписам Конституції України, які *expressis verbis* гарантують їх обсяг [7].

Доцільним є запозичення досвіду іноземних держав щодо покращення інвестиційного кліма-

ту під час війни. Слід зазначити, що для прикладу, в Австралії дуже позитивно відносяться до залучення іноземних інвестицій, завдяки яким розбудовано економіку держави, підвищено добробут австралійців та підтримується як економічне зростання, так й інновації в майбутньому. Іноземні інвестиції доповнюють внутрішні заощадження і без них виробництво, зайнятість та доходи були б значно нижчими. Австралія пропонує доволі хороші умови іноземним інвесторам в порівнянні з іншими державами. Це такі як послідовне економічне зростання, висококваліфікована робоча сила, стратегічне розташування, ефективне управління та судова система, хороша інфраструктура [8].

Слід зазначити, що австралійський уряд дуже позитивно відноситься до залучення іноземних інвестицій у свою економіку та розглядає їх як давню частину розвитку економіки Австралії. На думку уряду, вони приносять користь економіці Австралії та надають капітал для нових галузей промисловості, підвищують продуктивність та створюють можливості для працевлаштування [8].

Цікавим є те, що в Австралії здійснюється перевірка відповідності пропозицій щодо іноземних інвестицій національним інтересам держави. Для цього створена Рада з перегляду іноземних інвестицій, таким чином уряд Австралії розглядає пропозиції про великі іноземні інвестиції по кожному випадку [8].

Досвід Мексики також заслуговує на увагу, оскільки ця держава є однією з тих, що розвивається, але найбільш відкрита для прямих іноземних інвестицій у світі. Tesla (США) має намір інвестувати 5 мільярдів доларів США у виробництво в Мексиці. Згідно з останніми урядовими даними, інвестиції здебільшого надходять із США (46,7%), Іспанії (13,7%), Канади (7,4%), Японії (4,6%) та Німеччини (4,5%). Слід зазначити, що в першому півріччі 2023 року потоки прямих іноземних інвестицій до Мексики становили 29 мільярдів доларів США, порівняно з 31 мільярдом доларів США, зафіксованим за той самий період роком раніше. Уряд Мексики створив відкрите та безпечне середовище для іноземних інвесторів. Бізнес-центр «Investin Mexico» був створений у 2022 році для сприяння інвестиціям. Спеціальні економічні зони були створені для залучення інвестицій в економічно слабозрозвинені райони південних штатів країни. Компанії, які засновуються в цих зонах, отримують різноманітні стимули, торговельні та митні пільги [9].

Щодо України, то слушною є думка Н.В. Шелевер, яка робить висновок про те, що хоча ситуація в державі є достатньо несприятливою для роботи інвесторів, проте для покращення даної ситуації доцільно було б послабити податковий

тиск на іноземних інвесторів. Також пропонує створити Верховний суд у справах іноземних інвестицій. Наголошує на тім, що проблемним питанням в Україні є виконання судових рішень, у тому числі рішень Європейського Суду з прав людини. Тому пропонує закріпити за судом обов'язок здійснювати контроль за виконанням своїх рішень та посилити відповідальність боржника за невиконання судового рішення [6, с. 98].

Дійсно дуже часто на практиці є так, що маючи рішення суду на руках іноземний інвестор не може реалізувати своє право на захист порушених прав і рішення суду у даному випадку залишається лише аркушем паперу. Наслідком цього є відтік іноземних інвестицій з України, оскільки кожен інвестор хоче працювати в державі, де панує закон і справедливість.

Ми погоджуємося з думкою науковиці і вважаємо, що війна є своєрідним каталізатором позитивних змін у державі, оскільки Україна прагне членства у ЄС, то підтримка бізнесу для покращення економічного становища держави є важливим завданням сьогодення.

Висновки. Війна негативно вплинула на залучення іноземних інвестицій в Україну, оскільки дана ситуація сприймається іноземними інвесторами як невизначена і є ризик втратити свої активи. Сучасний стан створює несприятливе середовище для розвитку бізнесу, тому спостерігається ситуація з відтоком іноземних інвестицій.

Для того, щоб інвестор мав бажання працювати в Україні та вкладати в її економіку кошти необхідним завданням для нашої держави є створення здорового бізнес-клімату, а це полягає у зниженні рівня корупції, справедливому правосудді, довірі до судової та правоохоронної системи, зниженні податкового тиску, прогнозованій фіскальній політиці. Окрім цього, законодавство щодо захисту прав інвесторів не має мати декларативний характер. Слід мати на увазі, що лише сильна економіка та безпечна держава створює сприятливе інвестиційне середовище і лише в такому випадку Україна стане привабливим місцем для роботи іноземних інвесторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
2. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.08.2024).
3. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в

- Україні: Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 05.08.2024).
4. Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності: Закон України від 20.12.2016 р. № 1792-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text> (дата звернення: 07.08.2024).
  5. Іноземні інвестори майже втратили цікавість до українських індустріальних парків. URL: <https://inkorr.com/inozemni-investori-majze-vtratili-cikavist-do-ukrainskih-industrialnih-parkiv-ekspert-234517> (дата звернення: 07.08.2024).
  6. Shelever N. Constitutional principle of justice as a basic for attracting foreign investments in Ukraine. *European socio-legal and humanitarian studies*. 2021. № 2. P. 91–99.
  7. Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 р. № 8-р(II)/2024. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/6904> (дата звернення: 07.08.2024).
  8. Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade. About foreign investment. URL: <https://www.dfat.gov.au/trade/investment/about-foreign-investment> (дата звернення: 12.08.2024).
  9. Mexico: Foreign investment. URL: <https://santandertrade.com/en/portal/establish-overseas/mexico/foreign-investment> (дата звернення: 12.08.2024).
  10. Белов Д., Громовчук М. Правовий простір держави: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 66. С. 46–50.
  11. Лазур Я.В. Забезпечення прав і свобод громадян України у сфері публічного управління: адміністративно-правовий механізм: *монографія*. К.: Четверта хвиля. 2010. 240 с.
  12. Лазур Я.В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*. 2009. № 3. С. 392–398.